

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA
PIERWSZA SEKCJA

SPRAWA SIAŁKOWSKA przeciwko POLSCE

(SKARGA nr 8932/05)

WYROK – 22 marca 2007 r.

Europejski Trybunał Praw Człowieka (Pierwsza Sekcja), zasiadając jako Izba składająca się z następujących sędziów:

Pan C.L. ROZAKIS, *Przewodniczący*,

Pan L. LOUCAIDES,

Pani F. TULKENS,

Pani N. VAJIĆ,

Pan A. KOVLER,

Pani E. STEINER,

Pan L. GARLICKI, *sędziowie*,

oraz Pan S. NIELSEN, *Kanclerz Sekcji*,

obradując na posiedzeniu zamkniętym 15 lutego 2007 r.,

wydaje następujący wyrok, który został przyjęty w tym dniu:

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się ze skargi (nr 8932/05) wniesionej w dniu 28 lutego 2005 r. przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej do Trybunału na podstawie art. 34 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności („Konwencja”) przez obywatelkę polską, Panią Krystynę Siałkowską („skarżąca”).

2. Skarżąca, która otrzymała bezpłatną pomoc prawną, była reprezentowana przez panią Bogdanę Słupską-Uczkiewicz, adwokat praktykującą we Wrocławiu. Rząd Polski („Rząd”) był reprezentowany przez swojego pełnomocnika, pana Jakuba Wołásiewicza.

3. Skarżąca skarżyła się na podstawie art. 6 § 1 Konwencji, że postępowanie było nierzetelne z tego względu, iż odmówiono jej skutecznego dostępu do sądu. Odnosiła się do faktu, że adwokat wyznaczony na podstawie obowiązującego systemu bezpłatnej pomocy prawnej zaniechał podjęcia koniecznych

działań w celu skutecznego reprezentowania jej interesu poprzez to, iż odmówił wniesienia kasacji do Sądu Najwyższego od wyroku sądu apelacyjnego.

4. Skarga została przydzielona Pierwszej Sekcji Trybunału (art. 52 § 1 Regulaminu Trybunału). Wewnątrz tej Sekcji ustanowiono Izbę w celu zbadania sprawy (art. 27 § 1 Konwencji), jak przewiduje art. 26 § 1 Regulaminu.

5. Izba zdecydowała, że w interesie prawidłowego wymiaru sprawiedliwości, postępowanie w obecnej sprawie powinno być prowadzone jednocześnie z postępowaniem w sprawie *Staroszczyk p. Polsce* (skarga nr 59519/00).

6. Skarżący oraz Rząd złożyli dalsze obserwacje pisemne (art. 59 § 1 Regulaminu). Dodatkowo Rada Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy¹ oraz Helsińska Fundacja Praw Człowieka, którym Przewodniczący udzielił prawa interwencji w procedurze pisemnej (art. 36 § 2 Konwencji i art. 44 § 2 Regulaminu), przedłożyły uwagi w charakterze strony trzeciej.

7. W dniu 15 czerwca 2006 r. miała miejsce publiczna rozprawa w Pałacu Praw Człowieka w Strasburgu (art. 54 § 3 Regulaminu).

Przed Trybunałem stawili się:

(a) za Rząd

Pan Jakub Wołásiewicz, Ambasador, *Petnomocnik*,

Pani Małgorzata Kosicka, Ekspert prawa, *Doradca*,

Pani Eliza Suchożębrska, Trzeci Sekretarz, *Doradca*;

(b) za skarżących

Pan Wojciech Hermeliński,

Pani Bogdana Słupska-Uczkiewicz, *Doradcy*.

Trybunał wysłuchał wystąpień pana Jakuba Wołásiewicza, pana Wojciecha Hermelińskiego, pani Bogdany Słupskiej-Uczkiewicz oraz pani Elizy Suchożębrskiej.

8. Decyzją z dnia 15 czerwca 2006 r., po rozprawie w sprawie dopuszczalności i meritum, Trybunał uznał skargę za częściowo dopuszczalną. Połączył rozpatrywanie zarzutów Rządu odnośnie niezgodności skargi *ratione personae* oraz wykorzystania krajowych środków odwoławczych z meritum sprawy.

9. Skarżący i Rząd przedłożyli dalsze obserwacje na piśmie (art. 59 § 1 Regulaminu).

¹ The Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE) [przyp. tłum.].

FAKTY

I. OKOLICZNOŚCI SPRAWY

10. Skarżąca urodziła się w 1950 r. i mieszka we Wrocławiu.

11. Po śmierci męża skarżącej we wrześniu 2002 r. wszczyła ona postępowanie, w którym dochodziła renty rodzinnej po zmarłym mężu.

12. Na mocy decyzji z dnia 3 października 2002 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych oddalił jej wniosek.

13. W dniu 4 marca 2003 r. Sąd Okręgowy we Wrocławiu oddalił jej odwołanie od tej decyzji. W dniu 2 września 2004 r. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu oddalił jej apelację.

14. Sąd apelacyjny zauważył, że ustalenia faktyczne poczynione przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych były prawidłowe. Skarżąca i jej mąż faktycznie żyli w separacji od 1994 r. On mieszkał od tamtego czasu z inną kobietą. Skarżąca nie otrzymywała od niego żadnych środków utrzymania. Kiedy zachorował, nie opiekowała się nim i została powiadomiona o jego słabym zdrowiu dopiero w marcu 2002 r. Sąd uznał, że sąd niższej instancji nie pomylił się, uznając jako niewiarygodne zeznania jednego ze świadków, który twierdził, że para żyła razem. Sąd apelacyjny konkludował, że wymogi prawne do udzielenia renty nie zostały spełnione.

15. Skarżąca wnioskuje o przyznanie bezpłatnej pomocy prawnej w celu złożenia kasacji do Sądu Najwyższego i jej wniosek został uwzględniony. Sąd zwrócił się do Rady Adwokackiej o wyznaczenie adwokata do sprawy i adwokat Z.W. został wyznaczony w dniu 17 września 2004 r.

16. Kopia wyroku sądu apelacyjnego została doręczona Z.W. w dniu 9 listopada 2004 r.

17. W opinii pisemnej, o długości trzech i pół strony, datowanej na 3 grudnia 2004 r., Z.W. doradził skarżącej, że jego zdaniem, kasacja od wyroku sądu apelacyjnego nie ma rozsądnych szans powodzenia. Odniósł się do pisemnego uzasadnienia wyroku sądu apelacyjnego, w którym sąd wyjaśnił, że skarżąca nie spełniła wymogów wynikających z obowiązującego prawa, i uznał, że w świetle dowodów zbadanych przez sądy, nie ma podstaw, by twierdzić, że wyrok drugiej instancji narusza prawo. W efekcie nie sporządził kasacji.

18. Opinia zawierała następujący akapit:

„Pragnę nadmienić, iż wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 2 września otrzymałem w dniu 9 października (sic) 2004 r. i termin 30 dniowy do wniesienia kasacji upływa w dniu 9 grudnia 2004 r.”.

19. W dniu 6 grudnia 2004 r. skarżąca spotkała się z adwokatem w jego kancelarii. Wręczył on jej swoją opinię i poinformował, że nie widzi podstaw do sporządzenia kasacji w jej sprawie. Przy tej okazji skarżąca otrzymała kopię wyroku sądu apelacyjnego z pisemnym uzasadnieniem.

II. WŁAŚCIWE PRAWO I PRAKTYKA KRAJOWA

A. Właściwe postanowienia Konstytucji

20. Art. 45 Konstytucji we właściwym zakresie stanowi:

„Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd....”.

21. Art. 17 Konstytucji we właściwym zakresie stanowi:

„W drodze ustawy można tworzyć samorządy zawodowe, reprezentujące osoby wykonujące zawody zaufania publicznego i sprawujące pieczę nad należytym wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony”.

B. Bezpłatna pomoc prawna

22. Zgodnie z art. 5 kodeksu postępowania cywilnego sąd powinien udzielać wszystkich niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych stronie występującej w sprawie bez adwokata, a w szczególności powinien pouczać ją o skutkach prawnych jej czynności i zaniechań.

23. Art. 113 § 1 kodeksu postępowania cywilnego przewiduje, że strona postępowania może zwrócić się do sądu właściwego do rozpatrzenia sprawy o przyznanie jej zwolnienia od kosztów sądowych pod warunkiem, że przedstawi oświadczenie, że wymagane koszty spowodują poważne obniżenie standardu życia jej i jej rodziny.

24. Zgodnie z artykułem 117 Kodeksu, osoby zwolnione od kosztów sądowych mogą wnioskować o przyznanie im bezpłatnej pomocy prawnej. Sąd zwróci się w takim przypadku do właściwej Okręgowej Rady Adwokackiej lub do okręgowej izby radców prawnych o wyznaczenie adwokata lub radcy prawnego do sprawy wnioskodawcy.

C. Kasacja

25. W okresie objętym skargą strona postępowania cywilnego mogła złożyć kasację do Sądu Najwyższego od postanowienia sądu drugiej instancji kończącego postępowanie.

26. Na podstawie art. 393⁴ § 1 kodeksu postępowania cywilnego, kasacja musiała być złożona do sądu, który wydał przedmiotowe orzeczenie w ciągu 1 miesiąca od dnia, w którym orzeczenie z uzasadnieniem na piśmie zostało doręczone zainteresowanej stronie. Kasacje, które nie zostały złożone przez adwokata lub radcę prawnego, podlegały odrzuceniu.

27. Art. 393¹ kodeksu, w brzmieniu, w jakim obowiązywał w tamtym okresie, wymieniał podstawy, na których mogła być oparta kasacja. Stanowił, co następuje:

„Kasację można oprzeć na następujących podstawach:

1) naruszeniu prawa materialnego przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie,

2) naruszeniu przepisów postępowania, jeżeli uchybienie to mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy”.

28. Art. 393³ precyzował wymogi kasacji. W odpowiednim fragmencie przewidywał on:

„1. Kasacja powinna zawierać:

1) oznaczenie orzeczenia, od którego jest wniesiona, ze wskazaniem, czy jest ono zaskarżone w całości czy w części,

2) przytoczenie podstaw kasacyjnych i ich uzasadnienie,

3) przedstawienie okoliczności uzasadniających jej rozpoznanie,

4) wniosek o uchylenie lub zmianę orzeczenia z oznaczeniem zakresużądanego uchylenia lub zmiany”.

29. Art. 393⁴ brzmiał następująco:

„Sąd drugiej instancji odrzuci na posiedzeniu niejawnym kasację wniesioną po upływie terminu lub z innych przyczyn niedopuszczalną (...)”.

30. Powody uzasadniające zbadanie kasacji przez Sąd Najwyższy mogą być wywnioskowane *a contrario* z art. 393 kodeksu postępowania cywilnego, który w brzmieniu obowiązującym we właściwym okresie stanowił w odpowiednim fragmencie:

„1. Sąd Najwyższy może odmówić przyjęcia kasacji do rozpoznania, jeżeli:

1) w sprawie nie występuje istotne zagadnienie prawne,

2) nie istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów,

3) kasacja jest oczywiście bezzasadna.

2. Przepisu § 1 nie stosuje się, jeżeli zaskarżone orzeczenie oczywiście narusza prawo albo gdy zachodzi nieważność postępowania”.

D. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 marca 2005 r.

31. W wyroku z dnia 31 marca 2005 r. Trybunał Konstytucyjny zbadał wiele skarg konstytucyjnych, w których skarżący zasadniczo kwestionowali pewne postanowienia art. 393 kodeksu postępowania cywilnego, także w tym zakresie, w jakim regulowały one warunki, które musiały spełniać kasacje.

32. Trybunał zauważył, m.in., że pewne sformułowania opisujące warunki, jakie musiały spełnić kasacje na mocy art. 393 i następnych kodeksu („istotne zagadnienie prawne”, „przepisy prawne budzące poważne wątpliwości lub wywołujące rozbieżności w orzecznictwie sądów”, „okoliczności uzasadniające rozpoznanie kasacji”), zostały ujęte w bardzo szeroki sposób. Zauważył, że praktyka sądowa dotycząca ich stosowania spowodowała poważne trudności interpretacyjne i rozbieżności w orzecznictwie sądów polskich.

E. Właściwe postanowienia Prawa o adwokaturze

33. Art. 1 ustawy z 1982 r. – Prawo o adwokaturze ze zmianami, przewiduje we właściwym zakresie:

„1. Adwokatura powołana jest do udzielania pomocy prawnej, współdziałania w ochronie praw i wolności obywatelskich oraz w kształtowaniu i stosowaniu prawa.

2. Adwokatura zorganizowana jest na zasadach samorządu zawodowego.

3. Adwokat w wykonywaniu swoich obowiązków zawodowych podlega tylko ustawom”.

34. Art. 3 ustawy stanowi, co następuje:

„Zadaniem samorządu zawodowego adwokatury jest:

1) tworzenie warunków do wykonywania ustawowych zadań adwokatury,

2) reprezentowanie adwokatury i ochrona jej praw,

3) sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem przepisów o wykonywaniu zawodu adwokata,

4) doskonalenie zawodowe adwokatów i kształcenie aplikantów adwokackich,

5) ustalanie i krzewienie zasad etyki zawodowej oraz dbałość o ich przestrzeganie,

6) sprawowanie zarządu majątkiem samorządu adwokackiego (...)”.

35. Art. 28 ustawy brzmi:

„1. Adwokat może odmówić udzielenia pomocy prawnej tylko z ważnych powodów, o których informuje zainteresowanego. Wątpliwości co do udzielenia lub odmowy udzielenia pomocy prawnej rozstrzyga okręgowa rada adwokacka, a w wypadkach niecierpiących zwłoki – dziekan.

2. W sprawach, w których pomoc prawna ma z mocy przepisów prawa nastąpić z urzędu, zwolnić adwokata od udzielenia tej pomocy może tylko organ, który go wyznaczył”.

36. Na podstawie art. 21 § 3 ustawy adwokat świadczy pomoc prawną z urzędu w okręgu sądu, w którym wyznaczył swoją siedzibę zawodową.

37. Adwokaci są zobowiązani działać zgodnie z zasadami profesjonalnego i etycznego działania, ustanowionymi przez samorząd adwokacki. Mogą odpowiadać za niewłaściwe postępowanie zawodowe lub za uchybienie zasadom etyki w postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym adwokatury.

38. Na podstawie art. 57 Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu przyjętego przez Naczelną Radę Adwokacką w dniu 10 października 1998 r., jeśli adwokat prowadzący sprawę z wyboru lub z urzędu uzna, że wniesienie środka odwoławczego nie ma rozsądnych szans powodzenia, a klient z tym stanowiskiem się nie zgadza, adwokat powinien wypowiedzieć pełnomocnictwo lub powiadomić o odmowie organ, który go ustanowił.

F. Uchwała Sądu Najwyższego z 2000 r. (III CZP 14/00)

39. W 2000 r. Sąd Najwyższy wydał uchwałę dotyczącą zagadnienia prawnego, czy adwokat wyznaczony z urzędu może odmówić wniesienia kasacji. Odpowiedział na to pytanie pozytywnie.

40. Sąd zauważył, że kwestie związane z bezpłatną pomocą prawną dotyczą nie tylko prawidłowego wymiaru sprawiedliwości, ale dotyczą również praw człowieka, w szczególności prawa dostępu do sądu. Tym niemniej brak było całościowej i spójnej regulacji bezpłatnej pomocy prawnej pod rządami polskiego prawa.

41. Sam fakt, że kasacja wymagała wniesienia przez profesjonalnego pełnomocnika, nie podlegał krytyce. Jednakże sąd odnotował pewną niepewność terminologiczną w postanowieniach regulujących bezpłatną pomoc prawną jako całość, głównie dlatego, że ustawodawca nie zharmonizował odpowiednich postanowień procedury cywilnej i karnej. W szczególności postanowienia postępowania cywilnego nie uregulowały w sposób bezpośredni zakresu obowiązków adwokatów z urzędu w sytuacji, w której zastępstwo procesowe było obowiązkowe. Było to częściowo spowodowane faktem, że zasadnicza część uregulowań dotyczących postępowania cywilnego została uchwalona w 1964 r., podczas gdy postanowienia o obowiązkowym zastępstwie procesowym do celów kasacji zostały wprowadzone w 1996 r., kiedy utworzono ten nowy środek odwoławczy.

42. W rezultacie zakres obowiązków adwokata z urzędu do udzielenia „pomocy prawnej” stronie w postępowaniu cywilnym był niejasny. W szczególności postanowieniom dotyczącym obowiązków adwokatów z urzędu w związku z postępowaniem kasacyjnym przed Sądem Najwyższym brakowało jasności. Sąd zauważył, że praktyka sądowa dotycząca stosowania przedmiotowych postanowień spowodowała poważne trudności interpretacyjne i rozbieżności w orzecznictwie sądów polskich.

43. Sąd zauważył, że kwestia możliwego konfliktu między opinią strony, której przyznano bezpłatną pomoc prawną, i adwokata, wyznaczonego z urzędu do reprezentowania jej w postępowaniu kasacyjnym, nie została bezpośrednio uregulowana w obowiązującym prawie. Odnotował ponadto, że pojęcie pomocy prawnej nie może być utożsamiane z obowiązkiem adwokata działania zgodnie z życzeniem klienta. Rola adwokata wyznaczonego z urzędu musi być raczej rozumiana jako zobowiązanie go do udzielenia stronie porady prawnej, w tym również co do szans powodzenia kasacji przeciwko danemu wyrokowi.

44. Konstytucyjna rola Sądu Najwyższego, najwyższej instancji sądowej, również stanowiła argument za tezą, że adwokat z urzędu nie jest związany wolą strony wniesienia kasacji, jeśli taki środek jest skazany na niepowodzenie. W razie braku porozumienia między stroną i adwokatem strona mogła

poskarżyć się do miejscowej Rady Adwokackiej na podstawie art. 28 Prawa o adwokaturze. Rada mogła w takim przypadku wyznaczyć nowego adwokata, który mógłby wnieść kasację, wnosząc jednocześnie o przywrócenie terminu do wniesienia kasacji na podstawie art. 169 kodeksu postępowania cywilnego. Prawdą jest, że praktyka Sądu Najwyższego nie była spójna, gdyż w niektórych przypadkach odrzucał on takie wnioski, a w innych je uwzględniał. Jednakże nic nie stoi na przeszkodzie, by strony skorzystały z możliwości złożenia takiego wniosku.

G. Wniosek o przywrócenie terminu do wniesienia kasacji

45. Zgodnie z art. 169 kodeksu postępowania cywilnego, strona postępowania może wnieść wniosek o przywrócenie terminu do wykonania czynności procesowej. Czynność ta musi być dokonana jednocześnie ze złożeniem tego wniosku.

H. Doręczanie korespondencji sądowej

46. Art. 133 § 3 kodeksu postępowania cywilnego przewiduje we właściwym zakresie:

„3. Jeżeli ustanowiono pełnomocnika procesowego lub osobę upoważnioną do odbioru pism sądowych, doręczenia należy dokonać tym osobom”.

47. Zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego, jeśli strona postępowania cywilnego jest reprezentowana przez adwokata, terminy procesowe przewidziane przez kodeks postępowania cywilnego zaczynają biec od daty doręczenia mu postanowień sądu (III CRN 324/72; I UZ 65/04).

II. WŁAŚCIWE UREGULOWANIA POZA KONWENCJĄ

A. Kodeks Etyki Rady Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy

48. Rada Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy przyjęła Kodeks Etyki w Unii Europejskiej.

49. Jego art. 1 przewiduje, że adwokat musi służyć interesowi sprawiedliwości, jak również interesom tych, których praw i wolności powierzono mu dochodzić i bronić. Ponadto jest jego obowiązkiem nie tylko występować w sprawie swojego klienta, ale także być jego doradcą.

50. Funkcja adwokata nakłada więc na niego szereg obowiązków prawnych i moralnych, niekiedy wydających się być we wzajemnym konflikcie, wobec: klienta, sądów i innych organów, przed którymi adwokat dochodzi sprawy swojego klienta lub działa w jego imieniu; [wobec] profesji prawniczej ogólnie i każdego jej członka w szczególności; [wobec] społeczeństwa,

dla którego istnienie wolnych i niezależnych zawodów prawniczych, zobowiązanych do poszanowania zasad wypracowanych przez nie same, jest kluczowym środkiem zagwarantowania praw człowieka w obliczu władzy państwa i innych interesów społeczeństwa.

51. Zgodnie z art. 3.1.2 kodeksu, adwokat doradza i reprezentuje swego klienta szybko, sumiennie i starannie.

52. Na podstawie art. 3.1.4 adwokat nie będzie uprawniony do wykonywania swego prawa do wycofania się ze sprawy w taki sposób lub w takich okolicznościach, w których jego klient nie będzie w stanie znaleźć na czas innej pomocy prawnej na swoją szkodę.

B. Zalecenia Rady Europy

1. Zalecenie nr R (81) 7 Komitetu Ministrów do państw członkowskich w sprawie środków ułatwiających dostęp do wymiaru sprawiedliwości

53. To zalecenie, w zakresie najbardziej tu właściwym, przewiduje:

„4. Żadnemu uczestnikowi postępowania nie będzie się uniemożliwiać skorzystania z adwokata. Należy unikać zobowiązywania strony do korzystania z usług nadmiernej liczby adwokatów na potrzeby określonej sprawy. W sytuacji, gdy z uwagi na naturę sprawy, byłoby pożądane – w celu ułatwienia dostępu do wymiaru sprawiedliwości – by jednostka mogła wnieść swą sprawę do sądu, zastępstwo przez adwokata nie powinno być obowiązkowe”.

2. Zalecenie nr R (93) 1 Komitetu Ministrów do państw członkowskich w sprawie skutecznego dostępu do prawa i wymiaru sprawiedliwości dla osób bardzo ubogich

54. Zalecenie, w najbardziej właściwych fragmentach, przewiduje:

„Przypominając, że oprócz prawa dostępu do prawa i wymiaru sprawiedliwości przewidzianego przez artykuł 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, inne postanowienia Konwencji, w szczególności artykuły 2, 3 i 8, mają jednakowo zastosowanie do osób bardzo biednych, podobnie jak i inne instrumenty Rady Europy, takie jak Europejska Karta Społeczna;

Uznając, że niniejsze zalecenie ma na celu ulepszenie, szczególnie w odniesieniu do osób bardzo biednych, istniejących systemów doradztwa prawnego i bezpłatnej pomocy prawnej, a więc uzupełnienie mechanizmów istniejących w odniesieniu do innych kategorii osób, dla których takie systemy zostały stworzone.

Zaleca, by rządy państw członkowskich:

1. ułatwiły dostęp do prawa dla osób bardzo biednych („prawo do ochrony prawnej”) przez:

[...]

b. promowanie usług doradztwa prawnego dla osób bardzo biednych;

[...]

3. ułatwiły skuteczny dostęp do sądów dla osób bardzo biednych, w szczególności poprzez następujące środki:

[...]

c. uznawanie prawa do bycia wspomaganym przez odpowiedniego doradcę, w miarę możliwości według własnego wyboru, który otrzyma odpowiednie wynagrodzenie;

[...]

e. upraszczanie procedury udzielania bezpłatnej pomocy prawnej dla osób bardzo biednych [...]".

3. Zalecenie nr R (2000) 21 Komitetu Ministrów do państw członkowskich w sprawie swobody wykonywania zawodu adwokata

55. Zalecenie przewiduje m.in.:

„Komitet Ministrów, na podstawie postanowień artykułu 15.b Statutu Rady Europy, [...]

Podkreślając fundamentalną rolę, jaką adwokaci i samorządy zawodowe adwokatów również ogrywają w zapewnianiu ochrony praw człowieka i podstawowych wolności; [...]

Uznając, że dostęp do wymiaru sprawiedliwości może wymagać, by osoby w trudnej sytuacji ekonomicznej otrzymały usługi adwokata,

Zaleca rządów Państw członkowskich podjęcie lub wzmocnienie, w zależności od sytuacji, wszelkich środków, jakie uznają za konieczne w celu realizacji zasad zawartych w niniejszej Rekomendacji.

[...]

1. Należy podjąć wszystkie niezbędne środki dla poszanowania, ochrony i promowania wolności wykonywania zawodów prawniczych bez dyskryminacji i bez niewłaściwej ingerencji władz lub społeczeństwa, w szczególności w świetle właściwych postanowień Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

[...]

1. Należy podjąć wszystkie niezbędne środki dla zapewnienia, by wszystkie osoby miały skuteczny dostęp do usług prawnych świadczonych przez niezależnych adwokatów.

2. Adwokaci powinni być zachęceni do świadczenia usług prawnych osobom w trudnej sytuacji ekonomicznej.

3. Rządy państw członkowskich powinny, tam gdzie to stosowne dla zapewnienia skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości, zagwarantować,

by były dostępne skuteczne usługi prawne dla osób w trudnej sytuacji ekonomicznej, w szczególności dla osób pozbawionych wolności.

4. Na obowiązki adwokatów wobec ich klientów nie powinien wpływać fakt, że honoraria są płacone w całości lub w części z funduszy publicznych”.

PRAWO

I. ZARZUTY WSTĘPNE RZĄDU

1. Niezgodność ratione personae z postanowieniami Konwencji

56. Rząd, po pierwsze, twierdził, że skarga jest niezgodna *ratione personae* z postanowieniami Konwencji. W obecnej sprawie sądy uznały, iż skarżąca potrzebuje zastępstwa przez adwokata z urzędu i taki adwokat został wyznaczony do sprawy. Jednakże wszelkie nieporozumienia, które mogły wyniknąć potem między skarżącą i adwokatem w związku z kwestią wniesienia kasacji nie pociągały za sobą odpowiedzialności państwa. Adwokat jest członkiem niezależnego i samorządnego stowarzyszenia zawodowego, które przyjęło własne reguły działania i regulacje dyscyplinarne. Władze publiczne nie wykonują żadnej bezpośredniej kontroli nad metodami pracy adwokatów i nie mogą nałożyć na adwokata z urzędu obowiązku sporządzenia kasacji.

57. Z niezależności zawodów prawniczych od państwa wynika, że prowadzenie obrony jest co do istoty sprawą między pozwanym i jego doradcą, niezależnie od tego, czy został on wyznaczony w ramach bezpłatnej pomocy prawnej, czy też jest on finansowany prywatnie; i jako takie nie może, poza szczególnymi okolicznościami, pociągać za sobą odpowiedzialności państwa na mocy Konwencji. Rząd odwoływał się do orzecznictwa Trybunału w podobnych sprawach (*Artico p. Włochom*, wyrok z dnia 13 maja 1980 r., Series A nr 37, § 18; *Daud p. Portugalii*, wyrok z dnia 21 kwietnia 1998 r., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-II, § 33). Podkreślał, że specjalne gwarancje wymagane w odniesieniu do prawa do obrony w postępowaniu karnym nie mają zastosowania w ten sam sposób w postępowaniu cywilnym (*Skrobol p. Polsce*, nr 44165/98, decyzja z 8 lipca 2003 r.).

58. Skarżąca nie zgodziła się z Rządem i twierdziła, że nie można uznać, że państwo nie ponosi żadnej odpowiedzialności za prowadzenie spraw, w których udzielono bezpłatnej pomocy prawnej, takich jak ta, której dotyczy obecna skarga.

59. Trybunał zauważa, że istnieje ścisły związek między zarzutem wstępnym Rządu i powyższym zarzutem skarżącej na podstawie art. 6 Konwencji. Z tego powodu w swej decyzji w sprawie dopuszczalności skargi połączył badanie tego zarzutu z meritem sprawy (zob. paragraf 8 powyżej). Trybunał potwierdza to podejście.

2. Niewykorzystanie środków krajowych

60. Rząd ponadto twierdził, że skarżąca nie wykorzystwała wszystkich środków odwoławczych dostępnych w prawie polskim, jak tego wymaga art. 35 § 1 Konwencji.

61. Po pierwsze, Rząd twierdził, że jeśli skarżąca nie była zadowolona z pomocy prawnej otrzymanej od wyznaczonego dla niej adwokata z urzędu, mogła złożyć skargę do Okręgowej Rady Adwokackiej na podstawie art. 28 Prawa o adwokaturze i prosić o wyznaczenie kolejnego adwokata. Jeśli by Okręgowa Rada Adwokacka podzieliła jej wątpliwości co do zasadności odmowy adwokata sporządzenia kasacji, mogłaby wyznaczyć kolejnego adwokata do jej reprezentowania. Nawet zakładając, że przewidziany prawem termin do złożenia kasacji przez nowego adwokata już upłynął, mógłby on złożyć ją po upływie tego terminu, jednocześnie wnioskując o przywrócenie terminu do złożenia kasacji.

62. Po drugie, skarżąca mogła wyznaczyć adwokata z wyboru do celu reprezentowania przed Sądem Najwyższym.

63. Po trzecie, skarżąca mogła również poprosić Ministra Sprawiedliwości - Prokuratora Generalnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich o wniesienie kasacji w jej imieniu w ciągu sześciu miesięcy od daty doręczenia wyroku.

64. Mając na względzie zasadę subsydiarności kontroli wykonywanej przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, Rząd konkludował, że skarga powinna być odrzucona z uwagi na niewykorzystanie właściwych środków krajowych.

65. Skarżąca twierdziła, że po doręczeniu jej kopii wyroku sądu drugiej instancji przez adwokata z urzędu w dniu 6 grudnia 2004 r., sądziła, że termin trzydziestu dni na wniesienie kasacji zaczął biec, zgodnie z informacją udzieloną przez Z.W., w dniu 9 października 2004 r. W związku z tym, była przekonana, że termin upłynął 9 listopada 2004 r. Nawet zakładając, że wiedziałyby, że w dniu 6 grudnia wciąż miała jeszcze 3 dni na wniesienie kasacji, nie miała żadnej realnej możliwości na ustanowienie dla niej adwokata z urzędu do sprawy w tak krótkim czasie i złożenie przez niego kasacji w jej imieniu.

66. Trybunał zauważa, że istnieje bliski związek między zarzutem wstępnym Rządu i powyższym zarzutem skarżącej na podstawie art. 6 Konwencji. Z tego powodu w swej decyzji w sprawie dopuszczalności skargi połączył badanie tego zarzutu z meritem sprawy (zob. paragraf 8 powyżej). Trybunał potwierdza to podejście.

II. DOMNIEMANIE NARUSZENIE ARTYKUŁU 6 KONWENCJI

67. Skarżąca skarżyła się na podstawie art. 6 § 1 Konwencji, że postępowanie w jej sprawie nie było rzetelne z tego względu, że odmówiono jej skutecznego dostępu do sądu.

Art. 6 § 1 Konwencji, we właściwym zakresie, przewiduje:

„Każdy ma prawo do sprawiedliwego... rozpatrzenia jego sprawy... przez... sąd przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym...”.

1. Twierdzenia stron

68. Rząd wykazywał, że wniosek skarżącej o przyznanie bezpłatnej pomocy prawnej w związku z postępowaniem kasacyjnym został uwzględniony przez sąd apelacyjny. Państwo wykonało więc swe obowiązki na podstawie art. 6 Konwencji zapewnienia skutecznego dostępu do sądu poprzez uwzględnienie wniosku skarżącej o bezpłatną pomoc prawną.

69. Po starannym zbadaniu sprawy skarżącej adwokat odmówił wniesienia kasacji w jej imieniu i sporządził rozsądne wyjaśnienie powodów tej decyzji. W związku z tym Rząd podkreślał, że pojęcie bezpłatnej pomocy prawnej w rozumieniu obowiązujących przepisów prawa krajowego i uchwały Sądu Najwyższego z 21 września 2000 r., nie jest ograniczone do wykonywania poleceń klienta. Jej istota polega na udzieleniu stronom porady prawnej według najlepszej wiedzy adwokata. Decyzja, by nie kontynuować sprawy skarżącej, wchodziła więc również w zakres pojęcia bezpłatnej pomocy prawnej.

70. Opinia prawna z dnia 6 grudnia 2004 r. sporządzona przez Z.W. miała na celu zapewnienie właściwego wymiaru sprawiedliwości w postępowaniu kasacyjnym przed Sądem Najwyższym. Rząd podkreślał, że opinia ta miała obszerne uzasadnienie. Adwokat z urzędu podkreślił, że w okolicznościach sprawy brak było faktycznych i prawnych podstaw do wniesienia kasacji.

71. Rząd ponadto przypomniał, że państwo nie może być odpowiedzialne za każdy błąd po stronie adwokata wyznaczonego w ramach bezpłatnej pomocy prawnej (*Artico pr. Włochom*, wyrok z 13 maja 1980 r., Series A nr 37, § 36). Z niezależności profesji prawniczej od państwa wynika, że prowadzenie obrony stanowi w istocie sprawę między pozwanym i jego doradcą, czy to wyznaczonym w ramach bezpłatnej pomocy prawnej, czy finansowanym prywatnie (*Kamasinski p. Austrii*, wyrok z 19 grudnia 1989 r., Series A nr 168, § 65).

72. Wreszcie Rząd twierdził, że kasacja stanowi nadzwyczajny środek, za pomocą którego można kwestionować ostateczne orzeczenia sądowe. Skorzystanie z tego środka powinno być ograniczone do wyjątkowych przypadków, tym bardziej że sprawa skarżącej została już zbadana przez dwie instancje sądowe z pełną jurysdykcją, tak co do faktów, jak i co do prawa.

73. Rząd konkludował, że system, w ramach którego adwokat może odmówić wniesienia kasacji, jest zgodny z wymogami art. 6 § 1 Konwencji.

74. Skarżąca twierdziła, że prawidłowość systemu bezpłatnej pomocy prawnej w sprawach cywilnych w Polsce, a w szczególności kwestia odmów wniesienia kasacji przez adwokatów z urzędu, powinna być oceniana z uwzględnieniem całości regulacji dotyczących kasacji wprowadzonych do kodeksu postępowania cywilnego w 1996 r., które miały zastosowanie w przedmiotowym okresie. Zwracała uwagę Trybunału na postanowienia art. 393, 393¹ i 393³ kodeksu, które obowiązywały w tym czasie, a które czytane łącznie, określały warunki, jakim musiały odpowiadać kasacje, by mogły podlegać zbadaniu przez Sąd Najwyższy.

75. Skarżąca argumentowała, że z uwagi na fakt, że te postanowienia zostały sformułowane w bardzo szeroki sposób, rozstrzygnięcie, czy kasacja spełnia określone w nich warunki, miało w dużym stopniu charakter uznaniowy. Decyzja, czy przyjąć kasację do zbadania, była zwykle podejmowana przez Sąd Najwyższy w ramach tzw. przedsądu kasacji. Na podstawie mających zastosowanie przepisów w ich ówczesnym brzmieniu takie postanowienie mógł wydać pojedynczy sędzia Sądu Najwyższego. Co więcej, prawo nie nakładało obowiązku uzasadnienia tego postanowienia.

76. Po uchwaleniu tych przepisów w 2001 r. rozwinęła się praktyka sądowa, w której wiele kasacji było odrzucanych postanowieniami Sądu Najwyższego bez uzasadnienia, wydawanymi przez pojedynczego sędziego.

77. Skarżąca podkreślała, że ta praktyka sądowa poważnie ograniczyła dostęp do Sądu Najwyższego i skutkowała odrzuceniem wielu spraw przez ten sąd. W dodatku na podstawie postanowień o bezpłatnej pomocy prawnej było możliwe, by adwokat z urzędu dokonywał oceny szans powodzenia kasacji nawet przed jej sporządzeniem. Często miała miejsce sytuacja, że adwokaci z urzędu, mając na uwadze poważne trudności związane z uznaniem dopuszczalności i przyjęciem do zbadania kasacji przez Sąd Najwyższy, odmawiali reprezentowania klientów, których sprawy prowadzili z urzędu, przypisując sobie w ten sposób funkcję sądową, która powinna być sprawowana przez sam Sąd Najwyższy. W rezultacie łącznego występowania tych czynników dostęp do Sądu Najwyższego został niewłaściwie ograniczony.

78. Skarżąca ponadto wywodziła, że nawet jeśli z uwagi na niezależność zawodów prawniczych państwo nie może nie odpowiadać za działania i decyzje adwokatów z urzędu, to jednak na państwie spoczywa obowiązek zapewnienia skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Skuteczne wykonywanie prawa dostępu do sądu wymaga, by system bezpłatnej pomocy prawnej był zorganizowany w taki sposób, by dostęp do bezpłatnej pomocy prawnej był przejrzysty i skuteczny.

2. Twierdzenia stron trzecich

a) Rada Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy

79. Rada Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy przypomniała, że art. 6 § 1 Konwencji zawiera w sobie „prawo do sądu”, w ramach którego jednym z aspektów jest prawo dostępu, czyli prawo wszczęcia postępowania przed sądem w sprawach cywilnych (*Tinnelly & Sons Ltd i inni oraz McElduff i inni p. Wielkiej Brytanii*, wyrok z 10 lipca 1998 r., *Reports of judgments and decisions* 1998-IV, § 72). W niektórych okolicznościach profesjonalna pomoc prawna jest niezbędna do zapewnienia korzystania przez jednostkę z prawa do sądu. Ten wymóg może być wypełniony przez udzielenie bezpłatnej pomocy prawnej. Art. 6 § 1 może niekiedy zobowiązywać państwo do przyznania pomocy adwokata, gdy taka pomoc okazuje się niezbędna dla zapewnienia skutecznego dostępu do sądu, czy to z uwagi na fakt, że zastępstwo prawne jest obowiązkowe, jak to ma miejsce w prawie krajowym niektórych państw członkowskich w odniesieniu do różnych typów spraw, czy to z uwagi na skomplikowany charakter postępowania bądź określonej sprawy (*Airey p. Irlandii*, wyrok z 9 października 1979 r., Series A nr 32, § 26).

80. Jeśli organ do spraw bezpłatnej pomocy prawnej uznaje, że pomoc prawna jest kluczowa dla prawidłowego prowadzenia sprawy, prawo do skutecznego dostępu do sądu wymaga, by zapewnić takie zastępstwo procesowe. Ma to również miejsce w sytuacji, gdy kolejni adwokaci odmawiają działania w imieniu strony (*Bertuzzi p. Francji*, nr 36378/97, §§ 27-32, CEDH 2003-III).

81. Rada Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy uważała, że biorąc pod uwagę orzecznictwo Trybunału oraz Kodeks Etyki, który uchwaliła, a także mając na względzie ogólne zasady, które powinny regulować wymiar sprawiedliwości, państwa członkowskie Rady Europy mają ogólny obowiązek zapewnić, by system, na podstawie którego obywatel jest uprawniony do otrzymania bezpłatnej pomocy prawnej, gwarantował skuteczne zastępstwo w postępowaniu sądowym.

82. Rada podkreślała, że dostęp do wymiaru sprawiedliwości powinien być równy dla wszystkich obywateli. Zasada ta może być zrealizowana tylko wtedy, jeśli jest zagwarantowana równość broni w wykonywaniu prawa do obrony. W istocie zasada równości broni stanowi jeden z aspektów prawa do rzetelnego procesu w rozumieniu art. 6 § 1 Konwencji. Ten obowiązek jest szczególnie doniosły w tych sprawach cywilnych, w których, jak to miało miejsce w obecnej sprawie, uczestnik postępowania miał naprzeciwko siebie państwo jako przeciwnika procesowego.

83. Bezpłatna pomoc prawna stanowi jeden ze środków, za pomocą których cel sprawiedliwego dostępu do wymiaru sprawiedliwości jest realizowany. Trybunał uznał w swym orzecznictwie, że bezpłatna pomoc prawna służy

zapewnieniu skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Umożliwiający obywatelom z bardzo ograniczonymi środkami finansowymi ubieganie się o bezpłatną pomoc prawną, instytucje bezpłatnej pomocy prawnej umożliwiają im uzyskanie porady prawnej i zidentyfikowanie środków prawnych odpowiednich w ich sytuacji. W tym celu bezpłatna pomoc prawna musi być odpowiednia i skuteczna.

84. Są różne systemy bezpłatnej pomocy prawnej w państwach członkowskich. Chociaż instytucje bezpłatnej pomocy prawnej są odpowiedzialne za zapewnienie satysfakcjonującego produktu końcowego, czyli odpowiednie i terminowe wyznaczenie adwokata, końcową odpowiedzialność za zapewnienie, by system bezpłatnej pomocy prawnej jako całość był skuteczny, ponosi państwo. Ten wymóg skuteczności ma kluczowe znaczenie, jako że adwokat z urzędu musi przestrzegać wymogów proceduralnych, tak by interesy klienta były dobrze reprezentowane. Chociaż jest prawdą, że gwarancje art. 6 § 1 Konwencji nie są tak szerokie jak te wynikające z art. 6 § 3 Konwencji, to jednak wymogi rzetelnego procesu przemawiają za udostępnieniem bezpłatnej pomocy prawnej również w sprawach cywilnych.

85. Rada ponadto twierdziła, że procedury podobne do procedury kasacyjnej przed polskim Sądem Najwyższym istnieją w kilku państwach członkowskich, jakkolwiek z pewnymi różnicami przewidzianymi przez ustawy regulujące postępowanie cywilne. W tych państwach, w których wszyscy adwokaci są uprawnieni do występowania przed sądem kasacyjnym, jak to ma miejsce w Polsce, zasady regulujące bezpłatną pomoc prawną muszą brać pod uwagę specyfikę takich postępowań. Jako że kasacje z reguły stanowią instytucję prawną przewidzianą szczególnie dla celu sądowej kontroli legalności postanowień wydawanych przez sądy niższych instancji, stosują się do nich szczególne, rygorystyczne warunki dopuszczalności. Adwokaci z definicji są lepiej predysponowani do oceny, czy konkretna sprawa daje szanse powodzenia przed sądem kasacyjnym. To uznanie stanowi kluczowy element niezależności zawodów prawniczych i wymaga, by adwokat mógł swobodnie podjąć decyzję, by nie wnosić odwołań do sądu kasacyjnego, jeśli jest on zdania, że właściwe do tego podstawy prawne nie zachodzą w danej sprawie.

86. Jednakże z zasady skuteczności bezpłatnej pomocy prawnej logicznie wynika, że beneficjent bezpłatnej pomocy prawnej powinien mieć rozsądną możliwość ubiegania się o zastąpienie jednego adwokata z urzędu drugim, w rozsądnych ramach czasowych i biorąc pod uwagę szczególne cechy procedury kasacyjnej. Krótkie terminy stosujące się w postępowaniach kasacyjnych mogą w niektórych przypadkach powodować trudności z taką zmianą adwokatów, ale system bezpłatnej pomocy prawnej powinien umożliwiać zmianę adwokata przed upływem terminu.

87. W konkluzji Rada twierdziła, że państwa-strony są zobowiązane dopilnować, by skuteczny mechanizm bezpłatnej pomocy prawnej zapewniał odpowiedni dostęp do wymiaru sprawiedliwości. Państwa-strony są odpo-

wiedzialne za zapewnienie, by system ten działał skutecznie. Rolą Trybunału jest badanie w poszczególnych sprawach, czy ma to rzeczywiście miejsce w różnych sytuacjach indywidualnych. Jednakże żadne państwo członkowskie nie może ponosić odpowiedzialności za działania adwokatów, działających jako członkowie niezależnych samorządów adwokackich. Tylko tam, gdzie system bezpłatnej pomocy prawnej nie spełnia wystarczająco wymogów skuteczności, rola państwa powinna być oceniana przez Trybunał w celu zbadania, czy podjęło ono wszystkie środki dla zapewniania sprawiedliwego dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

88. Aby skuteczny dostęp do wymiaru sprawiedliwości był zgodny z wymogami art. 6 § 1 Konwencji, musi być osiągnięta równowaga między możliwością odmowy przez adwokata reprezentowania klienta i możliwością strony postępowania zwrócenia się do Rady Adwokackiej lub do sądu, w zależności od sytuacji, z prośbą o zastąpienie jednego adwokata drugim, z pełnym poszanowaniem niezależności profesji prawniczej.

b) Helsińska Fundacja Praw Człowieka w Polsce

89. Helsińska Fundacja Praw Człowieka w Polsce twierdziła, że w sprawach cywilnych brak bezpłatnej pomocy prawnej może uniemożliwić rozstrzygnięcie sporów, mając wpływ na prawa i obowiązki jednostek o charakterze cywilnym. Biorąc pod uwagę szeroki zakres spraw uznawanych za „cywilne” i ich znaczenie dla jednostek, potrzeba profesjonalnej pomocy prawnej w postępowaniach cywilnych jest kluczowa dla zagwarantowania dostępu do sądu. Możliwość odmowy sporządzenia kasacji przez adwokata ma znaczący wpływ na dostęp do bezpłatnej pomocy prawnej i w konsekwencji na prawo do sądu.

90. Kodeks postępowania cywilnego co do zasady nie przewiduje obowiązkowego zastępstwa prawnego. Jednakże wniesienie kasacji wymaga obowiązkowego zastępstwa przez adwokata lub radcę prawnego.

91. Tym niemniej adwokat lub radca prawny wyznaczony z urzędu nie jest zobowiązany z mocy prawa do sporządzenia i wniesienia kasacji w każdej przydzielonej mu sprawie. Mogą odmówić tego w dwóch sytuacjach. Po pierwsze, zgodnie z art. 28 Prawa o adwokaturze adwokat może wypowiedzieć pełnomocnictwo, jeśli uważa, że „ważne względy” uniemożliwiają mu dalsze reprezentowanie klienta. Musi on zawiadomić o tej odmowie Okręgową Radę Adwokacką.

92. Po drugie, na podstawie art. 57 Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu adwokat może odmówić sporządzenia kasacji, jeśli jest on zdania, że nie ma rozsądnych szans na jej powodzenie.

93. Zasada, że adwokat z urzędu może odmówić sporządzenia kasacji, została potwierdzona przez uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2000 r. Sąd Najwyższy stwierdził w niej, że taka odmowa może być uzasadniona jedynie „ważnymi względami” w rozumieniu art. 28 Prawa o adwokatu-

rze. W sprawach cywilnych jedynie Okręgowa Rada Adwokacka jest właściwa zatwierdzić taką odmowę. Sąd Najwyższy zauważył również, że pojęcie „ważne względy” nie zostało zdefiniowane przez prawo. Był on zdania, że art. 57 Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu, w takim zakresie, w jakim odnosił się do braku szans powodzenia tego środka, powinien służyć jako podstawa do wykładni tego pojęcia.

94. Fundacja ponadto podkreślała, że przepisy dotyczące odmowy pomocy prawnej, mające zastosowanie w przedmiotowym okresie, były niejasne i wywoływały wiele trudności interpretacyjnych. Do czasu uchwały Sądu Najwyższego z 2000 r. nawet orzecznictwo Sądu Najwyższego było w tej sprawie rozbieżne.

95. Gdy adwokat odmawiał sporządzenia kasacji, powinien zawiadomić o swej decyzji Okręgową Radę Adwokacką. Jednakże brak było szczegółowych reguł określających, jaka informacja lub uzasadnienie powinno być zawarte w takim zawiadomieniu. W komentarzach do kodeksu postępowania cywilnego podkreślano, że na podstawie obowiązującego prawa nie było bezpośredniej możliwości kontrolowania zasadności odmowy przez adwokata z urzędu. Jeśli klient nie zgadzał się z decyzją adwokata, mógł poskarżyć się do Okręgowej Rady Adwokackiej. Jednakże, brak było obowiązujących regulacji, które określałyby procedurę badania takich skarg przez radę. Nie było dalszych instrumentów umożliwiających stronie otrzymanie jakiegokolwiek odpowiedzi od Rady Adwokackiej lub otrzymanie pomocy innego adwokata z urzędu w celu sporządzenia kasacji.

96. Ponadto, chociaż odmowa sporządzenia i wniesienia kasacji musiała być uzasadniona, nie było żadnych standardów określających sposób i zakres uzasadnienia, które powinno być dostarczone przez adwokata.

97. Fundacja konkludowała, że obowiązujące regulacje, w tym kodeks postępowania cywilnego, nie zapewniły gwarancji dostępu do Sądu Najwyższego w razie arbitralnej odmowy sporządzenia i wniesienia kasacji przez adwokata. Strona nie miała do dyspozycji żadnego środka ani procedury, w której mogłaby zostać zbadana zasadność decyzji adwokata. Ponadto trzydziestodniowy termin do złożenia kasacji, jaki miał zastosowanie w przedmiotowym okresie, był relatywnie krótki. Kiedy adwokat z urzędu odmawiał sporządzenia kasacji, strona nie miała wystarczającego czasu, by złożyć do sądu nowy wniosek o wyznaczenie kolejnego adwokata. Procedura wyznaczania adwokata z urzędu była zbyt długa, by umożliwić nowemu adwokatowi wniesienie kasacji w terminie.

98. W końcu podkreślano, że koszty zastępstwa procesowego w ramach systemu bezpłatnej pomocy prawnej są pokrywane z budżetu państwa. Dlatego też państwo powinno mieć, przynajmniej do pewnego stopnia, możliwość kontrolowania odmów adwokatów sporządzenia kasacji w sprawach cywilnych.

3. Zasady określone w orzecznictwie Trybunału

a) Zakres odpowiedzialności państwa *ratione personae* na podstawie Konwencji

99. Trybunał zauważa na wstępie, że państwa-strony ponoszą odpowiedzialność za działania swych organów. Adwokat, nawet jeśli został ustanowiony z urzędu, nie może być uważany za organ państwa. Zważywszy na niezależność zawodów prawniczych od państwa, prowadzenie sprawy jest co do zasady sprawą między pozwanym a jego/jej adwokatem, czy to ustanowionym w ramach systemu bezpłatnej pomocy prawnej, czy też finansowanym prywatnie, i jako takie nie może, poza szczególnymi okolicznościami, pociągać za sobą odpowiedzialności państwa na podstawie Konwencji (zob. *mutatis mutandis*, *Artico p. Włochom*, wyrok z 30 maja 1980 r., Series A nr 37, str. 18, § 36; *Daud p. Portugalii*, wyrok z 21 kwietnia 1998 r., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-II, str. 749, § 38; *Tuziński p. Polsce*, nr 40140/98, decyzja z 30 marca 1999 r.; *Rutkowski p. Polsce*, decyzja, nr 45995/99, ECHR 2000-XI).

100. Tym niemniej mogą być przypadki, w których państwo powinno działać, a nie pozostawać bierne, jeżeli odpowiednim organom zwrócono uwagę na problemy z zastępstwem procesowym. Od okoliczności sprawy zależeć będzie, czy właściwe organy powinny podjąć działanie (zob. wspomniany wyżej wyrok w sprawie *Daud*, str. 750, §§ 40-42), a także, biorąc pod uwagę postępowanie jako całość, czy zastępstwo procesowe może być uznane za „praktyczne i skuteczne” (zob. *mutatis mutandis*, *Artico p. Włochom*, wyrok cytowany wyżej, § 33; *Goddi p. Włochom*, wyrok z 9 kwietnia 1984 r., Series A nr 76, str. 11, § 27; *Rutkowski p. Polsce*, decyzja cytowana wyżej). Wyznaczenie adwokata do reprezentowania strony w postępowaniu nie zapewnia samo w sobie skuteczności tej pomocy (*Imbrioscia p. Szwajcarii*, wyrok z 24 listopada 1993 r., Series A nr 275, § 38).

b) dostęp do sądu

101. Trybunał ponadto przypomina, że byłoby nie do pomyślenia, gdyby art. 6 § 1 szczegółowo określał gwarancje procesowe przyznawane stronom w toczących się postępowaniach sądowych bez jednoczesnego chronienia prawa dostępu do sądu, które umożliwiałoby faktyczne korzystanie z tych gwarancji. Wymogi sprawiedliwego, publicznego i szybkiego postępowania sądowego nie mają jakiegokolwiek wartości, jeśli brak jest postępowania sądowego (*Golder p. Wielkiej Brytanii*, wyrok z 21 lutego 1975 r., Series A nr 18, § 31-39). Konwencja ma na celu gwarantowanie praw, które nie są teoretyczne lub iluzoryczne, ale praw, które są praktyczne i skuteczne. Dotyczy to w szczególności prawa dostępu do sądów z uwagi na doniosłą rolę, jaką odgrywa prawo do rzetelnego procesu w społeczeństwie demokratycznym

(zob. *Airey p. Irlandii*, wyrok z 9 października 1979 r., Series A nr 32, str. 12-13, § 24). Zawężająca wykładnia prawa dostępu do sądu gwarantowanego przez art. 6 § 1 nie byłaby zgodna z założeniami i celem tego postanowienia (*De Cubber p. Belgii*, wyrok z 26 października 1984 r., Series A nr 86, § 30).

102. Jednakże prawo to nie ma charakteru absolutnego, lecz może podlegać ograniczeniom. Są one dozwolone w sposób dorozumiany, gdyż prawo dostępu [do sądu] ze swej natury wymaga regulacji przez państwo (*Edificaciones March Gallego S.A. p. Hiszpanii*, wyrok z 19 lutego 1998 r., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I, § 34; *Garcia Manibardo p. Hiszpanii*, nr 38695/97, § 36). W tym względzie państwa członkowskie mają szeroki margines uznania, chociaż ostateczna ocena co do przestrzegania wymogów Konwencji należy do Trybunału. Musi on być pewny, że stosowane ograniczenia nie zawężają lub nie ograniczają dostępu [do sądu] pozostawionego jednostce w taki sposób lub w takim zakresie, że sama istota prawa jest naruszona. Ponadto ograniczenie nie będzie zgodne z artykułem 6 § 1, jeśli nie ma ono usprawiedliwionego celu i jeśli nie został osiągnięty rozsądny stosunek proporcjonalności między użytymi środkami i celem, który miał być osiągnięty (zob. m.in., *Stubblings i inni p. Wielkiej Brytanii*, wyrok z 22 października 1996 r., *Reports* 1996-IV, str. 1502, § 50; *Tinnelly & Sons Ltd i Inni oraz McElduff i inni p. Wielkiej Brytanii*, wyrok z 10 lipca 1998 r., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-IV, § 72; *Związek Nauczycielstwa Polskiego p. Polsce*, nr 42049/98, 21 września 2004 r., §§ 28-29).

103. Konwencja nie wymaga od państw członkowskich ustanowienia sądów apelacyjnych lub kasacyjnych. Jednakże tam, gdzie sądy takie istnieją, gwarancje art. 6 muszą być spełnione, na przykład w zakresie, w jakim gwarantuje on uczestnikom postępowania skuteczne prawo dostępu do sądów w celu rozstrzygnięcia o ich „cywilnych prawach i obowiązkach” (zob. spośród wielu orzeczeń, *Levages Prestations Services p. Francji*, 23 października 1996 r., *Reports* 1996-V, str. 1544-45, § 44; *Poitrimol p. Francji*, wyrok z 23 listopada 1993 r., Series A nr 277-A, § 13-15).

104. Sposób, w jaki art. 6 § 1 stosuje się do sądów apelacyjnych lub kasacyjnych, zależy od szczególnych cech tych postępowań – należy uwzględnić całość postępowań prowadzonych w krajowym porządku prawnym oraz rolę w nich sądu kasacyjnego. Zważywszy na szczególną naturę sądu kasacyjnego, która jest ograniczona do badania, czy prawo zostało prawidłowo zastosowane, Trybunał jest w stanie zaakceptować, że procedura stosowana w sądzie kasacyjnym może być bardziej formalistyczna (*mutatis mutandis*, *Meftah i inni p. Francji* [GC], nr 32911/96, 35237/97 i 34595/97, § 41, ECHR 2002-VII).

c) *Bezpłatna pomoc prawna*

105. W tym kontekście Trybunał podkreśla, że nie ma obowiązku na podstawie Konwencji zapewnienia bezpłatnej pomocy prawnej w sporach w postępowaniu cywilnym, jako że zachodzi wyraźna różnica między sformuło-

waniem art. 6 § 3 (c), który gwarantuje prawo do bezpłatnej pomocy prawnej pod pewnymi warunkami w postępowaniu karnym, i art. 6 § 1, który nie zawiera żadnego odniesienia do bezpłatnej pomocy prawnej (*Del Sol p. Francji*, nr 46800/99, § 20, ECHR 2002-II; *Essaadi p. Francji*, nr 49384/99, § 30, 26 lutego 2002 r.).

106. Trybunał ponadto przypomina, że wymóg, by odwołujący się był reprezentowany przez profesjonalnego adwokata przed sądem kasacyjnym, jak to miało miejsce w obecnej sprawie, nie może być sam w sobie uważany za sprzeczny z art. 6. Ten wymóg jest w sposób oczywisty zgodny z rolą Sądu Najwyższego jako najwyższego sądu badającego odwołania co do prawa, co stanowi wspólną cechę systemów prawnych w kilku państwach członkowskich Rady Europy (zob. na przykład, *Gillow p. Wielkiej Brytanii*, wyrok z 24 listopada 1986 r., Series A nr 109, § 69; *Vacher p. Francji*, wyrok z 17 grudnia 1996 r., *Reports of Judgments and Decisions* 1996-VI, str. 2148-49, §§ 24 i 28; *Tabor p. Polsce*, nr 12285/02, § 42). Jest rolą państw członkowskich decydować, jak wypełnią obowiązki zapewnienia rzetelnego procesu, wynikające z Konwencji.

107. Jednakże Trybunał musi być pewny, że metoda wybrana przez władze krajowe w danej sprawie jest zgodna z Konwencją. W realizacji obowiązku zapewnienia stronom postępowania cywilnego bezpłatnej pomocy prawnej, gdy jest ona przewidziana przez prawo krajowe, państwo musi ponadto wykazać staranność, aby zapewnić tym osobom rzeczywiste i skuteczne korzystanie z praw zapewnionych na mocy art. 6 (*Del Sol, R.D. p. Polsce*, nr 29692/96 i 34612/97, § 44, 18 grudnia 2001 r.). Sprawą kluczową jest również, by system bezpłatnej pomocy prawnej oferował jednostkom konkretne gwarancje chroniące przed arbitralnością tych, którzy się o nią ubiegają (*Gnahoré p. Francji*, nr 40031/98, § 38, ECHR 200-IX).

4. Zastosowanie zasad do faktów sprawy

108. Odnosząc się do okoliczności obecnej sprawy, Trybunał zauważa na wstępie, że polskie prawo postępowania cywilnego wymaga, by strona postępowania cywilnego była reprezentowana przez adwokata lub radcę prawnego przy sporządzaniu kasacji przeciwko wyrokowi wydanemu przez sąd drugiej instancji, kasacja sporządzona zaś przez samą stronę, bez zastępstwa procesowego, podlega odrzuceniu przez sąd (zob. § 26 powyżej). Trybunał akceptuje, że ten wymóg sam w sobie nie może być uznany za niezgodny z wymogami art. 6 Konwencji.

109. Trybunał ponadto zauważa w związku z obecną sprawą, że Sąd Apelacyjny we Wrocławiu uwzględnił wniosek skarżącej o przyznanie bezpłatnej pomocy prawnej do celu postępowania kasacyjnego. Następnie Okręgowa rada adwokacka wyznaczyła adwokata Z.W. do reprezentowania skarżącej. Kopia wyroku drugiej instancji została mu doręczona w dniu 9 listopada 2004 r. Na podstawie mających zastosowanie przepisów prawa krajowego ter-

min 30 dni do wniesienia kasacji zaczął biec od tego dnia (zob. § 46 powyżej). Uplýwał on w dniu 9 grudnia 2004 r.

110. W opinii prawnej datowanej na 3 grudnia 2004 r. adwokat doradził skarżącej, że jego zdaniem kasacja od wyroku sądu apelacyjnego, nie miała by rozsądnych szans powodzenia. Następnie spotkał się ze skarżącą w swej kancelarii w dniu 6 grudnia 2004 r. Podczas tego spotkania powtórzył, że jego zdaniem nie ma podstaw do sporządzenia kasacji.

111. W związku z tym Trybunał podkreśla, że niezależność zawodów prawniczych jest kluczowa dla skutecznego funkcjonowania rzetelnego wymiaru sprawiedliwości. Analizując zakres odpowiedzialności państwa za działania adwokatów wyznaczonych w ramach systemu bezpłatnej pomocy prawnej, Trybunał musi mieć należyty wzgląd na gwarancje tej niezależności.

112. W tym kontekście Trybunał uważa, że nie jest rolą państwa zobowiązywać adwokata, wyznaczonego z urzędu bądź nie, do wszczynania jakichkolwiek postępowań lub wnoszenia jakichkolwiek środków prawnych wbrew jego opinii dotyczącej szans powodzenia takiego działania lub środka. Z natury rzeczy takie władztwo państwa byłoby szkodliwe dla kluczowej roli niezależnych zawodów prawniczych w społeczeństwie demokratycznym, która jest oparta na zaufaniu między adwokatami i ich klientami. Trybunał podkreśla, że państwo jest odpowiedzialne za zapewnienie niezbędnej równowagi między, z jednej strony, skutecznym korzystaniem z dostępu do wymiaru sprawiedliwości, a z drugiej strony, niezależnością profesji prawniczej.

113. W związku z powyższym Trybunał zauważa, że polski Sąd Najwyższy w uchwale z września 2000 r. podkreślił, że rola adwokata z urzędu powinna być rozumiana jako obowiązek udzielenia stronie szeroko rozumianej porady prawnej, w tym również co do szans powodzenia kasacji w określonej sprawie indywidualnej. Uznał przeto, że adwokat z urzędu wyznaczony do sprawy cywilnej może odmówić sporządzenia i wniesienia kasacji (zob. §§ 38-43 powyżej). Trybunał może jedynie podpisać się pod tą konkluzją.

114. Trybunał jest ponadto zdania, że przy badaniu okoliczności obecnej sprawy należy mieć wzgląd na szczególne cechy polskiego systemu bezpłatnej pomocy prawnej. W tym względzie Trybunał sądzi, że odmowa przez adwokata z urzędu musi spełniać pewne wymogi. W związku z tym Trybunał zauważa, że mające zastosowanie regulacje krajowe nie precyzowały ram czasowych, w których skarżąca powinna była być poinformowana o odmowie sporządzenia kasacji. W momencie, gdy skarżąca i adwokat spotkali się, termin do wniesienia kasacji upływał za 3 dni. Trybunał jest zdania, że w okolicznościach obecnej sprawy, byłoby niemożliwe znalezienie przez skarżącą nowego adwokata w ramach systemu bezpłatnej pomocy prawnej.

115. W rezultacie krótki termin pozostawiony skarżącej do podjęcia działań w celu doprowadzenia do sporządzenia kasacji w jej sprawie nie dawał jej realnych szans wniesienia i bronięcia swej sprawy przed sądem kasacyjnym.

116. W świetle okoliczności sprawy ocenianych jako całość Trybunał jest zdania, że skarżąca została postawiona w sytuacji, w której zawiodły jej wysiłki w celu uzyskania dostępu do sądu w „konkretny i skuteczny sposób” w drodze zastępstwa procesowego przyznanego w ramach systemu bezpłatnej pomocy prawnej.

117. W związku z powyższym doszło do naruszenia art. 6 § 1 Konwencji.

III. ZASTOSOWANIE ARTYKUŁU 41 KONWENCJI

118. Art. 41 Konwencji przewiduje:

„Jeżeli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeżeli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi taka potrzeba, o przyznaniu słusznego zadośćuczynienia pokrzywdzonej stronie”.

A. Szkoda

119. Skarżąca dochodziła odszkodowania za szkodę materialną i niematerialną w wysokości 25000 euro.

120. Rząd twierdził, że w zakresie, w jakim roszczenia skarżącej dotyczyły domniemanej szkody materialnej, nie przedstawiła ona żadnych dowodów, by wykazać, że rzeczywiście poniosła jakąś stratę. Co do szkody niematerialnej Rząd twierdził, że suma żądana przez skarżącą była nadmierna.

121. Trybunał jest zdania, że nie zostało należycie udowodnione, że skarżąca poniosła szkodę majątkową w rezultacie naruszenia jej prawa do rzetelnego procesu. Jednakże Trybunał akceptuje, że skarżąca poniosła szkodę niemajątkową, która nie jest w sposób wystarczający zrekompensowana stwierdzeniem naruszenia. Dokonując oceny na zasadzie słuszności oraz mając wzgląd na okoliczności sprawy, Trybunał przyznaje skarżącej 4000 euro z tego tytułu.

B. Koszty i wydatki

122. Skarżąca, która otrzymała bezpłatną pomoc prawną od Rady Europy w związku z dochodzeniem jej sprawy, domagała się 7000 euro tytułem kosztów i wydatków poniesionych w postępowaniu przed Trybunałem.

123. Rząd uznał, że ta kwota jest nadmierna. Prosił Trybunał, by przyznał zwrot kosztów i wydatków, jeśli w ogóle, tylko w takim zakresie, w jakim zostały one rzeczywiście i w sposób konieczny poniesione i były rozsądne co do wysokości.

124. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału, skarżący jest uprawniony do zwrotu kosztów i wydatków tylko w takim zakresie, w jakim zostało wykazane, że zostały one rzeczywiście i w sposób konieczny poniesione i były rozsądne co do wysokości. W obecnej sprawie, mając na względzie posiadane informacje oraz po-

wyższe kryteria, Trybunał uważa za rozsądne przyznać sumę 3500 euro za koszty i wydatki związane z postępowaniem przed nim, pomniejszone o 1.928,67 euro otrzymane tytułem bezpłatnej pomocy prawnej od Rady Europy.

C. Odsetki

125. Trybunał uznaje za właściwe, by odsetki w razie zwłoki zostały ustalone zgodnie z marginalną stopą procentową Europejskiego Banku Centralnego plus trzy punkty procentowe.

Z TYCH PRZYCZYŃ TRYBUNAŁ JEDNOGŁOŚNIE

1. *Oddala* zarzuty wstępne Rządu;
2. *Uznaje*, że doszło do naruszenia art. 6 § 1 Konwencji;
3. *Uznaje*, że
 - (a) pozwane państwo ma wypłacić skarżącej w ciągu trzech miesięcy od dnia, w którym wyrok stanie się prawomocny zgodnie z art. 44 § 2 Konwencji, następujące kwoty, które będą przeliczone na walutę narodową pozwanego państwa według kursu z dnia uregulowania należności, łącznie z jakimkolwiek podatkiem, jaki może być pobrany:
 - (i) 4000 euro (cztery tysiące euro) z tytułu szkody niemajątkowej;
 - (ii) 3500 euro (trzy tysiące pięćset euro) z tytułu zwrotu kosztów i wydatków pomniejszone o 1.928,67 euro otrzymane w ramach bezpłatnej pomocy prawnej od Rady Europy;
 - (a) za okres od upływu określonego powyżej terminu trzymiesięcznego do dnia zapłaty należne będą odsetki zwykłe od określonej powyżej kwoty, naliczone po kursie równym marginalnej stopie procentowej Europejskiego Banku Centralnego, obowiązującej w okresie zwłoki, plus o trzy punkty procentowe;
4. *Oddala* pozostałą część żądania skarżącej dotyczącego słusznego zadośćuczynienia.

Sporządzono w języku angielskim i obwieszczono pisemnie dnia 22 marca 2007 r., zgodnie z artykułem 77 § 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Søren NIELSEN
Kanclerz

Christos ROZAKIS
Przewodniczący

Zgodnie z artykułem 45 § 2 Konwencji i artykułem 74 § 2 Regulaminu Trybunału, opinia równoległa Sędzi Vajić została załączona do niniejszego wyroku.

OPINIA RÓWNOLEGLA SĘDZI VAJIC

1. Żałuję, że nie jestem w stanie podzielić sposobu rozumowania większości w obecnej sprawie. Moje stwierdzenie naruszenia jest oparte na uzasadnieniu odmiennym od zawartego w paragrafach 114 i 115 wyroku. Odnoszę się w tym względzie do mojej zgodnej opinii w sprawie *Staroszczyk p. Polsce*, wyrok z 22 marca 2007 r.

2. W opinii większości, główną przyczyną stwierdzenia naruszenia w obecnej sprawie był fakt, że – wobec braku regulacji krajowych określających ramy czasowe, w których klient powinien zostać powiadomiony o odmowie wniesienia kasacji – skarżąca spotkała się ze swym adwokatem na zaledwie 3 dni przed upływem terminu do wniesienia kasacji. Trybunał był zdania, że w okolicznościach tej sprawy skarżąca nie mogłaby znaleźć nowego adwokata. W rezultacie krótki czas, jaki pozostawał skarżącej do podjęcia jakichś działań w celu sporządzenia i wniesienia kasacji w jej sprawie przez innego adwokata, nie dawał jej realnych szans wniesienia i bronięcia swej sprawy przed sądem kasacyjnym.

3. Zgadzam się, że miało miejsce naruszenie prawa skarżącej w tej sprawie. Jednakże chciałabym wykazać, że nie jest konieczne, by wszystkie szczegóły mechanizmu bezpłatnej pomocy prawnej były ściśle regulowane w prawie krajowym (np., ramy czasowe dla odmowy sporządzenia kasacji). Dostępność, jakość i staranność porady udzielanej przez adwokatów musi być taka sama, niezależnie od tego, czy jest ona udzielana w ramach systemu bezpłatnej pomocy prawnej, czy też nie. Gdyby system bezpłatnej pomocy prawnej funkcjonował prawidłowo i skutecznie, czyniąc bezpłatną pomoc prawną dostępną we wszystkich okolicznościach, czas dla skarżącej do podjęcia dodatkowych kroków w celu uzyskania porady innego adwokata i sporządzenia odwołania, nawet na ostatnim etapie przed upływem terminu do wniesienia kasacji, mógłby być wystarczający. Tak więc w ramach skutecznego systemu bezpłatnej pomocy prawnej brak czasu, nawet jeśli postawił skarżącą w trudnej sytuacji, sam w sobie nie mógł być wystarczającym powodem, by skutkować naruszeniem prawa skarżącej do dostępu do sądu. W tym względzie uważam, że obecna sytuacja nie może być porównana z tą, jaka miała miejsce w sprawie *Tabor p. Polsce* (skarga nr 12825/02, wyrok z 27 czerwca 2006 r.), w której Trybunał stwierdził naruszenie w przypadku, gdy sąd krajowy rozpatrywał wniosek skarżącego o bezpłatną pomoc prawną w sposób, który pozostawił go bez realnej szansy poszukiwania pomocy prawnej z własnego

wyboru do wniesienia kasacji. W opinii Trybunału sposób, w jaki właściwy sąd rozpatrzył wniosek skarżącego o bezpłatną pomoc prawną, nie był zgodny z wymogiem staranności (zob. *Tabor p. Polsce*, wyrok cytowany powyżej, § 46).

Natomiast w obecnej sprawie to istniejące, choć wadliwe, ramy mechanizmu bezpłatnej pomocy prawnej jako takie, co wykazano w punkcie 3 mojej zgodnej opinii w sprawie *Staroszczyk p. Polsce* (cytowanej powyżej), postawiły skarżącą w sytuacji, w której „zawiodły jej wysiłki w celu uzyskania dostępu do sądu w „konkretny i skuteczny sposób” w drodze zastępstwa procesowego przyznanego w ramach systemu bezpłatnej pomocy prawnej” (zob. paragraf 116 wyroku).